

DAGENS FRÅGOR

Den 15 jan. 1949.

Förenta Nationerna 1948. I Svensk Tidskrifts januarihäfte förra året behandlades under rubriken »Förenta Nationernas Generalförsamlings möte hösten 1947» arbetet inom Förenta Nationerna och dess mångahanda svårigheter. Dessa ha minst lika påtagligt framträtt under 1948 års Generalförsamling, även om de lokala besvärligheterna förändrats därigenom att Generalförsamlingen under hösten förlades till Paris i stället för till New York. Generalförsamlingen har också 1948 haft en särskilt i förhållande till uppnådda resultat orimlig längd med långa dödvattensperioder utan något som helst intresse. Under de tre månader som Generalförsamlingen sammanträdde i Paris låg över förhandlingarna en känsla av meningslöshet och misslyckande som blev mer och mer utpräglad allteftersom det magra resultatet blev uppenbart. Utan att ha lyckats avverka de på dagordningen upptagna ärendena ajournerade Generalförsamlingen i december sina förhandlingar till den 1 april 1949, då de skola återupptagas i New York.

Även 1948 års Generalförsamling visade, att Förenta Nationernas verksamhet alltid blir en avspeglning av förhållandena mellan stormakterna. Meningen var ju att överensstämmelsen mellan stormakterna i Säkerhetsrådet skulle ge detta en ledande ställning i fråga om överläggningarna och arbetet i Generalförsamlingen. Samstämmigheten mellan stormakterna har ju ersatts med den mest genomgående och omfattande oenighet, varigenom Generalförsamlingen lämnats utan ledning både i fråga om strävanden och överläggningar, varjämte församlingen belastats med problem, som för att kunna uppnå effektiva beslut bort handläggas i Säkerhetsrådet. Oenigheten mellan stormakterna har även på annat sätt legat bakom 1948 års liksom 1947 års Generalförsamlings långdragna och resultatlösa diskussioner. Generalförsamlingen kan icke vara, och var heller icke avsedd att vara platsen för fattandet av effektiva och resultatrika beslut. Den var aldrig konstruerad att bli någon sorts lagstiftande och än mindre en exekutiv institution; den skulle enbart bli ett forum för fri, och som man hoppades uppbyggande diskussion, vilken genom sin opinionsbildande förmåga skulle stödja och ligga till grund för ett enigt säkerhetsråds verksamhet. Nog har diskussionen i Generalförsamlingen varit fri; den har i själva verket gått över alla gränser. Uppbyggande kan man dock icke kalla den, knappast ens uppbygglig. Den ton som Vysjinskij och hans underlydande infört i Generalförsamlingens och dess kommittéers förhandlingar behandlades och karakteriserades i förra årets artikel om 1947 års Generalförsamling. I 1948 års Generalförsamling har den utvecklats vidare till det sämre — även om den någon gång kunnat medföra på sitt sätt roande inslag. Den möttes 1948 understundom av en i viss mån motsvarande ton från västmakternas delegerade, som väl dels ilsknat

till och dels frågat sig, om det inte var nödvändigt att på ett effektivt sätt besvara alla dessa skamliga och orimliga anfall och påståenden. På så sätt kom hela tonen vid 1948 års Generalförsamling att sjunka ned till en så låg folkmötesstandard, att den chockerade till och med de i detta avseende numera skäligen blaserade åhörarna av och deltagarna i den moderna internationella diskussionen. Det är icke minst detta som gjorde förhandlingarna vid 1948 års Generalförsamling så nedslående och ofta outhärdliga. De ledande statsmännens tävlan att skrika fula ord åt varandra har blivit direkt oanständig; den kan knappast heller bidra till den internationella harmonien, och man frågar sig om detta dock är nödvändigt; att det gör bevisandet av Generalförsamlingens förhandlingar ännu mer pinsamt är otvivelaktigt. Det är möjligt att detta delvis varit en sida av vad som är det mest påfallande och på sitt sätt kanske betydelsefullaste draget hos Generalförsamlingen 1948, nämligen dess utveckling till en plattform för världens mest utbredda propagandaverksamhet, varav Vysjinskij och de övriga östeuropeiska delegaterna begagnat sig på ett mycket skickligt sätt. Från Förenta Nationernas Generalförsamlingsförhandlingar kunna ju anförandena från de där församlade politikererna sändas till världens alla hörn, och det står öppet för varje medlemsstat att använda dem som ett synnerligen effektivt propagandainstrument. Vysjinskij har bättre än någon annan förstått den vitala betydelsen härav och har hänsynslöst använt dessa möjligheter i den propaganda som sedan länge ingått som ett ytterst viktigt moment i konflikten mellan öst och väst. När man en smula föraktligt talat om Vysjinskijs inlägg som »enbart propaganda», så visar detta, att man icke förstått innebörden och betydelsen av ryssarnas nuvarande taktik i Förenta Nationerna. Allmänna opinionen är i våra dagar en avgörande faktor i den »demokratiska» diplomatien. Ryssarnas och de övriga östeuropeiska delegaternas verksamhet i Generalförsamlingen, deras resolutionsförslag, deras inlägg och voteringar i assembléen och dennas kommittéer ha framför allt varit betingade av de vidöppna möjligheterna att från Förenta Nationerna på nyss angivet sätt försöka påverka den offentliga opinionen, att förvirra den och få västmakternas och främst USA:s folk att känna sig mer eller mindre främmande och frågande inför deras regeringars politik och så vitt möjligt mindre villiga att understödja dem och underkasta sig deras ledning. Genom att arbeta på detta sätt propagandistiskt har man i själva verket siktat på själva grundvalarna för västmakternas demokratiska försvar.

Vysjinskij och hans medarbetare ha förstått, att den viktigaste psykologiska faktorn i fråga om vad som kallas den allmänna opinionen är för närvarande hos alla folk den djupa känsla hos alla människor, som ger sig uttryck i deras längtan efter fred. Detta över-skuggar allt annat, liksom atomkriget i våra tider av alla slags krigföring har gjort det djupaste intrycket på människornas fantasi och samveten. Allt vad herr Vysjinskij och hans underordnade åstadkommit under 1948 års session av Förenta Nationernas Generalförsamling har alltså i främsta rummet varit avsett att vända sig till dessa

känslor hos folken. Ryssland skulle framstå som den fredsälskande makten, vilken ville åstadkomma nedrustning och förstöra atombomben med dess hot mot mänskligheten; västmakternas och framför allt Förenta Staternas folk skulle genom detta nummer i en kampanj, som pågått utan uppehåll i månader, bibringas uppfattningen att i deras mitt och deras ledning funnos de verkliga, farliga »krigshetsarna».

I detta syfte gjorde Sovjetdelegationen tre anbud till de övriga makterna: 1) att underteckna en konvention rörande kontrollen över atombomben under förutsättning av en samtidig konvention rörande förstöringen av atomvapnen; 2) att reducera rustningarna med en tredjedel, om de övriga stormakterna gjorde detsamma; 3) att »lägga alla kort på bordet» d. v. s. att framlägga omfattningen av Rysslands militära anordningar, under förutsättning att de andra makterna lämnade samma information. I själva verket voro de ryska förslagen en uppenbar bluff, vars enda syfte var de ryska strävandena att framstå som förkämpe för freden och fredsarbetet gentemot »krigshetsarna», framför allt i Förenta Staterna. Vart och ett av förslagen var avsett att söka visa den ryska inställningens resonlighet och att lägga ansvaret för det nuvarande tillståndet på västmakterna; vart och ett framlades under en ström av anklagelser mot amerikansk »imperialism» och »krigshets», vart och ett diskuterades i det oändliga, ibland under timplånga anföranden från de östeuropeiska delegaterna, och ältades fram och tillbaka, först i församlingens kommittéer och sedan om igen i assembléen. Det är möjligt att Vysjinskij härmed i viss mån vann sitt syfte att för dem som inte kunde genomskåda de ryska förslagens verkliga innebörd framstå som den passionerade anhängaren av fred och avrustning, mot vilken krigshetsarna endast försökte att lägga fram ohållbara, mer eller mindre obegripliga argument, för att undvika att ge ett ordentligt svar på hans anbud.

De tre månadernas långvariga och odrägliga debatter ha resulterat i praktiskt taget ingenting. Sedan dessa ur enbart rysk synpunkt icke lönlösa diskussioner pågått vecka efter vecka utan att någonting gjordes åt det ärende, som för Förenta Nationerna vid denna session otvivelaktigt var det viktigaste och det mest brådskande, nämligen Palestina-frågan, upptogs tiden av ett resolutionsförslag från Mexikos delegation, vilket antogs efter omkring fem veckors deliberationer och som i all enkelhet innehöll, att stormakterna skulle uppmanas att samarbeta för freden och sluta avtal med Tyskland och Japan. Denna något tragikomiska resolution antogs enhälligt och med stor entusiasm samt under ett mer än vanligt kraftigt fyrverkeri av latinamerikanska fraser och ihåliga anföranden. Resolutionerna voro i övrigt — liksom besluten i Säkerhetsrådet — av det vanliga slaget, nämligen dels sådana, som icke förplikta till någonting, och dels sådana som från början förutsetts inte kunna leda till något resultat, även om Förenta Nationerna uttalat en aldrig så bestämd mening. Den skillnaden förelåg emellertid mot 1947 års beslut att vid 1948 års session resolutionerna vanligen antogos med en majoritet av samtliga delegationer mot en minoritet av de sex sovjettrogna delegationerna. *The Middle Way* — varom talades i artikeln om 1947 års General-

församling — gick 1948 betydligt mycket mer åt väster. Sprickan mellan »öst och väst» framstod även i Generalförsamlingen som ännu mera påtaglig.

De stora politiska problem, vilka ärvt från förra Generalförsamlingen, som exempelvis det grekiska och det koreanska lämnades hängande i luften.

Palestinafrågan ansågs vid sessionens början med rätta som dess för Förenta Nationernas prestige mest avgörande ärende, där Förenta Nationerna skulle ha kunnat spela en inflytelserik roll, om man med kraft omedelbart gripit sig an med saken. Det var emellertid vad man alls icke gjorde. I stället tog man upp och förspilde tiden på de stora debattärenden, som ovan nämnts och vilka man väl kunde förstå att de måste ta mycken tid i anspråk men leda till ingenting. Sveriges delegation försökte få fram Palestinafrågan till omedelbar behandling på grundval av greve Bernadottes förslag, men vann ingen anslutning; tvärtom var det tydligen starka krafter inom Generalförsamlingen som av olika skäl önskade uppskov och som också lyckades driva igenom sin vilja. Dyrbara veckor och månader förflöto på detta sätt utan några som helst insatser. Palestinafrågan behandlas av Justitierådet Emil Sandström i en särskild artikel i detta häfte. Bristen på handlingskraft och FN:s vacklande och tveksamma hållning i Palestinafrågan har såsom i denna artikel visas medfört ett läge som måste i högsta grad stört Förenta Nationernas prestige.

Få saker kunna ge ett bättre uttryck för alla de förspilda dagarna vid 1948 års session av Generalförsamlingen än beslutet att bekräfta Baruch-planen för atomkontrollen samt att återkalla atomkontrollkommissionen till dess hittills fruktlösa mödor.

Mycken tid och mycken möda har också nedlagts på utformandet av resolutionerna om »förklaringen om de mänskliga rättigheterna» och om kriminaliseringen av »genocide» eller »folkmord». De karakteriseras båda av sina lika vackra och i och för sig riktiga satser som av sin ringa hänsyn till denna världens »snöda lägenheter».

På sina håll ha de hälsats med en entusiasm till och med så stor att man ansett att 1948 års Generalförsamling med dessa resolutioner skall komma att »gå till historien» som en »milsten i mänsklighetens utveckling» mot höga och stora mål. Visst kunna dylika förklaringar och resolutioner ha sin betydelse som ett mål för människornas strävanden, även om det ser mörkt ut med deras genomförande, men nog är det svårt att fatta denna entusiasm särskilt från en del amerikanskt håll med minnet av the Atlantic Charter och dess öde ännu oförbleknat.

1948 års Generalförsamlings misslyckanden och brister äro i själva verket obehagligt påtagliga. Förhållandena ha icke förbättrats sedan 1947 utan snarare försämrats. Här liksom i så många andra avseenden inom den internationella verksamheten för närvarande är det enda man kan hoppas på att någon sorts balans mellan stormakterna till sist skall uppkomma och att under vargatiden tills detta inträffat i och för sig nyttiga internationella institutioner, och till dem måste man trots allt alltjämt räkna Förenta Nationerna, skola kunna genomleva.

Detta betyder emellertid icke att ingenting under tiden kan eller bör göras för att förbättra de bristfälliga och understundom rentav skandalösa förhållandena inom Förenta Nationerna, dess Generalförsamling samt dess mer eller mindre självständiga organ och deras administration och ledning. Tvärtom: här föreligger en synnerligen viktig och brådskande uppgift för medlemsstaternas delegationer och regeringar.

För närvarande förefaller det, som om dessa intresserade sig föga för denna uppgift och som om deras uppträdande snarare är ägnat att försämma än att förbättra dylika brister hos Förenta Nationerna, dess administration och dess ledning. Personvalen vid 1948 års Generalförsamling voro ett bedrövligt bevis härpå. Till Generalförsamlingens president valdes en person, vilken meriterat sig för detta höga ämbete enbart genom att ha misslyckats som kommittéordförande vid förra assembléen; när den viktiga Politiska kommittén dubbletades, valdes till den nya kommitténs ordförande en person, som redan gjort sig så oanvändbar och löjlig, att han blev en lätt skottavla för hr Vysjinskijs pilar på ett för Generalförsamlingen ytterligt generande sätt o. s. v. Även om man kan säga, att allt detta ytterst beror på medlemsstaterna och deras regeringar, kan man icke komma ifrån att det i praktiken pekar hän på allvarliga brister i Förenta Nationernas administration och ledning, som närmare behandlades i förra årets artikel om Förenta Nationernas maskineri och som icke synas ha förbättrats sedan dess; likaså de beslut genom vilka man för att tillmötesgå vissa grupper av medlemsstater åsamkade organisationen betungande och onödiga ökningar i dess redan stora kostnader. Allehanda hugskott godtagas gärna i Generalförsamlingen och föranleda lätt nya, lika kostsamma som resultatlösa konferenser.

Nordisk försvars- Den långvariga diskussionen om ett närmare sam-

samverkan. arbete inom försvarets område mellan Danmark, Norge och Sverige konkretiserades genom bildandet i Oslo den 15 oktober 1948 av »Den skandinaviska försvarskommitten». I kommittén ingingo fyra representanter för varje land. Den har därefter sammanträtt i Saltsjöbaden 15—17 november och i Hornbæk i Danmark 15—19 december, varjämte ett avslutande möte ägde rum i Oslo 11—13 januari. Vid kommitténs bildande förutsattes, att dess arbetsresultat skulle föreligga i slutet av januari eller senast i början av februari 1949, varefter politiska överväganden och beslut kunde väntas.

Försvarskommitténs verksamhet har omgivits av den strängaste sekretess. Det har dock stått klart, att kommitténs uppgifter begränsats till en rent teknisk och ekonomisk utredning av de förutsättningar, som i nuläget föreligger för militär samverkan i Norden. Även med denna begränsning är emellertid arbetsuppgiften synnerligen omfattande. Varje delegation har därför omgivits av ett talrikt uppåå av sakkunniga, främst givetvis militärer. Det är klart, att det egentliga utredningsarbetet bedrivits inom varje land för sig under perioderna mellan sammanträdena.

Under tiden för detta kommittéarbete har emellertid den allmänna

diskussionen i dagspress och tidskrifter fortsatt och intensifierats. Härtill ha väsentligen två faktorer bidragit, nämligen dels den över hela världen och inte minst i Norden kända motsättningen »mellan öst och väst» och dels förberedelsearbetet för den s. k. Atlantpakten. I Västeuropa har som bekant redan skapats ett försvarsförbund, Västunionen, mellan Storbritannien, Frankrike och Beneluxländerna Belgien, Nederländerna och Luxemburg. Det är emellertid uppenbart, att Västunionen icke av egen kraft förmår lösa Västeuropas säkerhetsproblem. Så har ramen måst vidgas och detta har lett till överläggningar mellan representanter för USA, Canada och Västunionens stater om en Atlantpakt till gemensamt försvar av västra halvklotet och västra Europa. Atlantpakten bör — åtminstone ur USA:s synvinkel — bedömas som en påbyggnad till den tidigare panamerikanska Rio de Janeiro-traktaten.

Överläggningarna om Atlantpakten ha föranlett en flod av kommentarer. Inte minst ha kannstöperierna kretsat kring frågan, vilka ytterligare stater som kunde väntas bli inbjudna att ansluta till Atlantpakten. Härvid ha Norge, Danmark, Island, Portugal och Eire nämnts i första rummet, medan Italien, Grekland, Turkiet och — naturligtvis — Spanien ansetts böra stå på tillväxt. Sverige har i dessa diskussioner intagit en ganska egendomlig ställning. Man tycks i allmänhet ha utgått från att vårt land inte *velat* bli inbjudet, och så har man, visserligen med beklagande eller förvåning, respekterat denna förutsatta önskan. Det har dock antytts, att redan en obetydlig modifikation i Sveriges hållning skulle medföra en ändring härvidlag.

Härmed är dagens frågeställning klarlagd. Den allvarliga och åtminstone för den närmaste framtiden avgörande frågan är: skall Sverige söka fullfölja sin hittillsvarande politik, eller skall Danmark, Norge och Sverige sammansluta sig i ett utåt oberoende nordiskt försvarsförbund, eller slutligen skall Danmark, Norge och Sverige eller något eller några av dem ansluta sig till Atlantpakten? Kravet på ställningstagande har aktualiserats snabbare än väntat och var uppenbarligen bakgrunden till Trettondagshelgens överraskande möte i Karlstad mellan Danmarks, Norges och Sveriges stats-, utrikes- och försvarsministrar. Den officiella kommunikén från detta möte säger, att ministrarna »ha diskuterat frågan om förutsättningarna för ett försvarspolitiskt samarbete mellan de skandinaviska länderna. Ett nytt ministermöte är avsett att äga rum i Köpenhamn efter avslutandet av den skandinaviska försvarskommitténs arbete».

Karlstadsmötet visar, att den ursprungliga tidsplanen rubbats. De tre nordiska småstaterna stå inför tvånget att ta ställning som i flera avseenden blir avgörande för deras framtid.

En nordisk försvarssamverkan medför både fördelar och ökade risker för alla tre länderna. Mest utsatta i nuläget är Danmark och Norge. De äro också militärt svagast. Det är därför uppenbart, att Sverige får minst med av fördelarna och mest av de ökade riskerna vid en samverkan. Man kan nämligen icke utgå från att ens de tre länderna tillsammans bli så starka, att det avhåller från angrepp. Fördelen av en samverkan skulle närmast bestå däri, att såväl öst som

väst övertygades om de tre ländernas vilja att stå utanför en uppgörelse och deras just genom samverkan ökade förmåga att motsätta sig båda parternas önskemål eller aktioner mot deras territorier.

En absolut förutsättning för samverkan måste anses vara, att varje land för sig stärker sitt försvar intill gränsen för sin förmåga. Endast då kan den fördel uppkomma, som ovan antytts. Denna försvarsförstärkning kan vid genomförd samverkan göras mera rationell och effektiv. Som läget är i dag (15.1.1949), lägger detta krav stora bördor på särskilt Danmarks och Norges folk. Båda ländernas försvarsväsen befinna sig i början av ett uppbyggnadsskede, en början som hittills har visat sig vara svår att komma ur. Danskar och norrmän skulle — enkelt uttryckt — tvingas till samma kraftansträngning på försvarets område, som svenskarna genomförde under beredskapsåren.

Det är just på denna punkt, som frågan om nordisk försvarssamverkan kan stupa. Även om danskarna och norrmännen vore villiga till dessa ökade bördor, så förutsätter en kraftig upprustning i dessa länder tillförsel av materiel från väster, d. v. s. främst från USA. De svenska resurserna förslå inte. USA och i mindre mån Storbritannien har alltså möjlighet att torpedera en isolerad nordisk försvarssamverkan. Om de för att leverera den nödvändiga krigsmaterielen ställa krav på anslutning till Atlantpakten, blir detta avgörande för de nordiska ländernas ställningstagande. Följden av ett avböjande skulle bli ett isolerat Norden men ett svagt och icke tillräckligt starkt Norden. Ett annat möjligt resultat är, att de nordiska folken besluta sig för olika vägar. Därmed skulle förutsättningarna för ett nordiskt försvarsförbund bortfalla, under det att samverkan i enklare form — även på försvarets område — väl är tänkbar även i det läget. Dessbättre föreligger dock alltjämt en tredje möjlighet, som öppnar utsikt till såväl en genomförd nordisk försvarssamverkan som erforderliga krigsmaterielleveranser från USA, den möjligheten nämligen att USA icke driver saken till sin spets genom politiska krav som villkor för leveranserna. Innan man ännu säkert vet, vad Atlantpakten kan innebära av förpliktelser och förmåner, förefaller denna sistnämnda möjlighet erbjuda den för närvarande bästa lösningen.

Problemställningen är ovan och olustig för de nordiska folken. Den livliga förhandsdiskussionen bör dock ha gett underlag även för enskilda ställningstaganden. En nära framtid kommer att ge besked.

Den åländska självstyrelsepropositionen. De såsom villkor för att Finland år 1921 erkändes suveräniteten över Ålandsöarna utfärdade två författningarna, nämligen självstyrelselagen och garanti-lagen under NF:s kontroll, skola enligt en av Finlands regering i höstas avgiven proposition ersättas av en enda lag, i vilken införts en mängd nya bestämmelser, främst avsedda att tillmötesgå den åländska opinionen. Den nuvarande självstyrelselagstiftningen har även av Finlands statsmakter erkänts vara behäftad med väsentliga brister. Regeringen och presidenten ha under de senaste åren vid flera tillfällen givit uttryck åt en mera oväldig syn på den ömtåliga åländska nationalitetsfrågan. Då en i det väsentliga överensstäm-

mande proposition överlämnades till 1946 års riksdag — symboliskt nog på svenska dagen den 6 november — yttrade sålunda justitieminister Eino Pekkala följande förpliktande ord:

»En kortsynt, oförstående nationalitetsprincip har splittrat stater, en riktig nationalitetsprincip åter har alltid medfört välsignelse. På grundval av denna princip skall också Ålandsfrågan lösas. Det är naturligtvis självfallet, att statssuveräna rättigheter på samma gång skola tillvaratagas, men inom dessa gränser skall det förevarande ärendet avgöras högsinnat med beaktande av ålänningarnas berättigade önskemål. På denna grund bygger regeringens proposition och i dess hägn kan Ålandsfrågan lyckligt avvecklas.» Några veckor senare uttalade numera presidenten Paasikivi, att Finland trots sin fattigdom hade råd att i storsinnad och frisinnad anda lösa de kvarstående problemen på nationalitetsfrågans område och att den nya lagen skulle ge ålänningarna den känsla av trygghet och säkerhet, som de måhända hittills icke alltid känt. Revisionen fick emellertid icke sin lösning genom denna proposition, ty riksdagen hann icke under drygt ett och ett halvt år slutbehandla revisionsförslaget, som automatiskt förföll vid ordinarie riksdagsupplösningen och nyval sommaren 1948.

Den nu föreliggande propositionen har utarbetats av en enhällig kommitté, i vilken Åland företrätts både av landskapets talman och vice talman samt dess riksdagsman. I propositionen har försök äntligen gjorts att klart uppdraga gränsen för kompetensfördelningen mellan riket och landskapet i fråga om lagstiftning och förvaltning. Andra reformer äro införande av begreppet åländsk hembygdsrätt samt regler om användningen av Ålands landskapsflagga.

På åländskt håll uppskattas givetvis propositionens förslag, att de statens jordegendomar, vilka landskapet f. n. innehar med ständigt besittningsrätt, skulle med äganderätt tillfalla landskapet. Detta skulle som motprestation avstå från ett årligt anslag på 500 000 mark, som landskapet tidigare tillerkänts i samband med grundskatternas upphävande.

Propositionen innehåller också en viss försämring för Åland i jämförelse med både det nuvarande tillståndet och den tidigare propositionen. Den s. k. åländska hembygdsrätten blir något lättare att förvärva. I den föregående propositionen ingick ett stadgande, enligt vilket enskilda skolor kunna inrättas på Åland endast med tillstånd av landskapsstyrelsen. Nu är det meningen, att ett dylikt tillstånd skall vara nödvändigt endast för grundande av läroverk eller yrkesskolor. Den nuvarande lagstiftningen förutsätter, att varken staten eller någon kommun kan inrätta finskspråkiga folkskolor på Åland. Den enda möjlighet som funnits och som stått till buds för finskspråkig folkundervisning är de privata folkskolorna. Hädanefter skola dylika kunna etableras oberoende av landskapsmyndigheternas vilja. Någon rätt för dessa finskspråkiga skolor att få understöd ur allmänna medel finns dock inte.

Den föregående propositionen innehöll ett stadgande, enligt vilket regeringen åtog sig att, så snart möjlighet därtill förelåg, söka ut-

verka internationell garanti för tillämpningen av vissa stadganden i självstyrelselagen. Landskapet tillerkändes också rätten att få fråga härom underställd internationellt forum, liksom tidigare vid NF. Något sådant stadgande finnes icke i den framlagda propositionen. Att i annan form erforderliga utfästelser göras för framtida internationella garantier torde kunna förutsättas bli ett åländskt villkor för lagförslagets godkännande. Ett sådant villkor är också konstitutivt förenat med den åländska självstyrelsens status.

Då det åländska landstinget på hösten 1946 hos Finlands regering påtalade vissa brister i självstyrelselagarna och uttalade oro för att de internationella garantierna för Ålands autonomi försvagats genom NF:s upplösning förklarade svenska utrikesdepartementet offentligt, att vid en kommande revision av 1921 års avtal »har självklart även Sverige intressen att bevaka». Från rikssvenskt håll följes också riksdagsbehandlingen av självstyrelsepropositionen med oförminskat intresse. Man har rätt vänta, att Finlands riksdag skall dela presidentens och regeringens statsmannamässiga syn på den åländska frågans lösning. Det torde inte heller vara lagtekniskt omöjligt att i någon form giva erforderliga utfästelser beträffande den internationella garanti, som 1921 var ett villkor för att Finland tillerkändes suveräniteten över Ålandsöarna.

Regeringen och försvaret. I årets statsverksproposition är det särskilt fjärde huvudtiteln, som fångar intresset. Detta sammanhänger med en rad förhållanden, som saknat motsvarighet under de senaste åren.

Världskrisen är visserligen ingen nyhet. Men motsättningen »mellan öst och väst» har så långt ifrån att utjämnas i stället gått mot alltmer tillspetsade situationer, och i dagens läge stå de båda presumtiva motståndarna i framskjutna och fastlåsta positioner, där varje reträtt eller ens medgivande synes nära nog utesluten. I stället pågår »det kalla kriget» för fullt, och den politiska och militära uppmarschen är i full gång.

Hur frågan om de nordiska ländernas ställning mellan de båda blocken än utfaller, är det tydligt att avgörandet kommer att ställa det svenska försvaret inför nya problem.

Särskilt intresse knyter sig till regeringens ställningstagande till Överbefälhavarens senaste framställning om åtgärder för försvarsberedskapens stärkande. Som bekant gjorde Överbefälhavaren redan tidigt i våras, efter den tjeckoslovakiska krisen, en då mycket uppmärksammas framstöt om omedelbara åtgärder för en effektivisering av försvarsberedskapen. Med undantag av flygvapnets förstärkning blev denna framstöt i stort sett resultatlös, när försvarsfrågorna avgjordes i riksdagen strax före midsommar. Och på en väsentlig punkt lyckades regeringen få riksdagen med på ett förslag, som betänkligt påminde om provisorietiden efter första världskrigets slut, nämligen i fråga om de värnpliktigas utbildningstid. Med fullständigt bortseende från tecknen i tiden nedskars som bekant denna från värnpliktslagens 12 månaders första tjänstgöring till endast 9

månader. Det hör till bilden, att regeringen genom tidigare föreskrifter på administrativ väg ställt det så att nedskärningen blev nära nog nödvändig — åtminstone under detta utbildningsår.

Överbefälhavaren har emellertid i slutet av november återkommit med en förnyad framställning, som han själv betecknat som ett militärt minimum. Den redovisades på sin tid utförligt i pressen.

Slutligen har försvarsfrågan — om än i förbigående — varit uppe till diskussion under höstriksdagen. Man erinrar sig, att den bragtes på tal i allvarliga vändningar av herr Skoglund (h) redan vid höst-sessionens första riksdagsdebatt den 4 november. Herr Håstad (h) interpellade senare försvarsministern om möjligheterna att forcera anskaffning av materiel för försvaret, närmast genom fullt ianspråktagande av tillverkningskapaciteten vid försvarets egna verk och fabriker, som bl. a. sysslade med så ovidkommande ting som tillverkning för civila ändamål av lampskärmar, charkuterimaskiner, konstgödselspridare och läppstiftsfodral. Den största och mest givande försvarsdebatten under höstriksdagen uppkom emellertid i anslutning till statsministerns interpellationssvar den 15 december på en hemställan av högerledaren Domö att redogöra för åtgärderna att inom ramen för beviljade anslag personellt och materiellt stärka vårt försvar. Statsministerns — och i än högre grad försvarsministerns — svar blev tyvärr i hög grad frasbetonat och intetsägande. Ur ordalagen kunde man t. o. m. utläsa ett försök att skylla ifrån sig på de militära myndigheterna. Det mest positiva i svaret var beskedet, att de alltför länge uppskjutna eller inställda repetitions- och efterutbildningsövningarna skulle återupptas i år. Interpellanten fann sig också nödsakad att konstatera, att svaret var »i väsentliga delar undvikande och överslätande».

Till detta bör läggas, att försvarsministern vid upprepade tillfällen funnit anledning att i de mest skilda sammanhang ge uttryck för sin åsikt att allt i stort sett är bra som det är. Då man vet åtminstone en del om hur det är, har detta tal, särskilt kanske ett uppmärksammat intervjuuttalande i Sydsvenska Dagbladet, väckt oro och olust.

Anti-gone. Den gångna höstsäsongens märkligaste upplevelse inom det stockholmska teaterlivet har utan all fråga varit framförandet av Sofokles' sorgespel *Antigone* på Dramatiska teaterns lilla scen i regi av Olof Molander. Det sköna och gripande dramat, som uppfördes för första gången på Dionysosteatern i Athen år 441 f. Kr., har, näst efter Konung *Oidipus*, ansetts vara Sofokles förnämsta arbete, men det dröjde trots detta mycket länge innan den moderna teatern vågade sig på att försöka framföra det i ny gestalt. Det var i Berlin år 1841 som det veterligen första uppförandet i nyare tid av *Antigone* ägde rum. Den stil som då kom till användning var nyklassicismens, och dess allmänna stämning betonades ännu mera genom Mendelssohns beledsagande, romantiskt veka musik. Senare uppföranden — så bl. a. det i Stockholm år 1908 — ha i stort sett fasthållit samma riktlinjer. Konflikten i dramat har uppfattats från den lyriska sidan, och *Antigone* har framstått som en offervillig och hängiven flicka

vars patos varit den obegränsade kärleken till brodern och som går i döden med villig och beslutsam heroism. Mot henne har Kreon stått som representanten för statsmakten, vilken nästan mot sin vilja är tvungen att upprätthålla statens stränga påbud gent emot lagöverträderskan. Hela miljön har varit den traditionellt grekiska, med marmorkolonner mot en bakgrund av blå himmel, draperade vita mantlar och plastiska attityder. Det hela har format sig till ett stycke nyantik närmast i Carl Friedrich von Schinkels eller Thorvaldsens anda, vackert och stilrent men trots detta en smula utjämnat och inte så litet konventionellt.

Men Antigone är inte ett verk av sådan prägel. Det är ett drama om våldsamt upprörda känslor som bryta sig mot varandra i ödes-tyngd kamp, om skoningslösa ättfejder, om viljestark och trosviss släktkänsla och om ohämmad maktlystnad. Sedan Hegel gav sin bekanta tolkning av innehållet i Antigone har man vant sig vid att se dess konflikt som en strid mellan tvenne likaberättigade krafter, statens rätt till straff och familjemedlemmens plikt till pietet. Men Sofokles har väl knappast sett problemet så rätlinjigt. Han visste att skyldigheten att jordra en död, särskilt en landsman eller frände, var helig och oåterkallelig. Hur allvarligt athenarna uppfattade denna plikt visade sig ett par tiotal år efter Antigones tillkomst, då de segerrika athenska befälhavarna i sjöslaget vid Arginusai (år 406) anklagades och dömdes till döden därför att de underlåtit att samla och begrava de i striden stupade medborgarnas lik. Kreon står därför mindre på statens rätt än han hävdar sin egen maktlystnad och härskarbegär. Ja han går i sin *hybris* ända därefter att han i trotsiga ordalag hånar Antigone för att hon åkallar Zeus Herkeios, blodsbandens beskyddare, välbekant för varje athenare av det skälet att han hade ett berömt altare på Akropolis blott några steg från Dionysosteatern. Antigone är i sin tragiska olycka ett offer för den nedärvda förbannelse som tynger Labdakidernas hårt prövade hus, men hennes gärning är trots detta helig och vördnadsbjudande, och att Kreon låter straffa henne med döden samlar över hans huvud en skuldbörda vars utlösning och vedergällning kommer med förfärande snabbhet i Haimons och Eurydikes självmord. Ödets obönhörliga tyngd, gudarnas straffande vrede och människornas brottsliga dårskap bilda inslagen i dramats dunkla vävnad. Där finns inte rum för vare sig romantik eller sentimentalitet; icke ens de härliga körsångerna äro helt frigjorda från den stämning av skickelsedigert allvar som Sofokles diktat in i sitt storslagna verk.

Utifrån denna uppfattning av dramats väsen och grundtankar har Olof Molander gestaltat sin iscensättning. Han har slopat hela den konventionella miljön med dess tempelfasader och altaren och i stället låtit dramat utspelas i förhallen till ett palats av mykenisk typ sådant som den arkeologiska forskningen bragt i dagen i Mykene, Tiryns och Knossos. Tunga, mättade färger, terracotta och svart, forma sig till ett dystert koloristiskt ackord, som ger handlingen dess rätta stämningsbakgrund. Också dräkterna äro övervägande hållna i mörka toner. Det är den slitna och prövade kungastaden Tebes efter-

krigsstämning som går igen i de handlande personernas hela yttre uppträdande. Endast ett undantag möter oss, drottning Eurydike, som i sin tunga och barbariska prakt ger illusion av en mykenisk ormgudinna. Hela spelstilen är också avsiktligt blottad på allt som kan locka ögat. Antigone är bitter och hård, hennes plastik följer inga statuariska schemata utan speglar med brutal öppenhet hennes hopplösa förtvivlan och hennes dödsmärkta beslutsamhet. Det är icke med lätt mod hon går sitt öde till mötes. Skräcken för det mörka Hades och sorgen över att tvingas lämna livet och den älskade fäderne- staden talar ur varje fiber av hennes väsen, och hennes sista ord forma sig till ett skri av sorg och fasa. Kreon ter sig i sin osmyckade mörka dräkt minst av allt som en glansomstrålad konung med scepter och kungaring. Han är vad han är i dramat, en hövding som genom tillfälligheternas spel helt plötsligt har kommit till makten och som nu i vacklande osäkerhet tvekar om den väg han skall slå in på för att befästa sin auktoritet och visa sig värdig sin nya ställning. Med häftighet och grymma domar vill han sätta stöttor under den tron vars ostadighet han i varje ögonblick känner. Han har ofta framställts heroisk och stark som en Agamemnon, men här tar han sig annorlunda ut: han är blott en svag människa som ställts inför ett problem som han är alltför osäker på sig själv och alltför ängslig om sin makt för att kunna bemästra. Samtalet med Tiresias avslöjar honom helt och visar hur litet av inre säkerhet och verkligt självförtroende som döljer sig bakom hans hetsiga ord och anklagelser. Så faller plötsligt i samtalet med kören efter Tiresias' bortgång rädslan med förlamande makt över honom. Nyss var han färdig att i övermod smäda själve Zeus Herkeios, nu bävar han in i själen för den förtörnade gudens rättvisa straff. Med en uttrycksfullhet vars nyanser ständigt på nytt fånga åskådarens intresse följer kören skiftningarna i hans tankegång och händelsernas dramatiska växling. Det har alltid inom teaterkretsar ansetts att kören är det svåraste problem som en regissör har att brottas med, då det gäller att forma ett antikt skådespel för den moderna scenen, och utan tvivel ligger det en god del sanning i detta. Men som Olof Molander här har löst problemet ger det i sin geniala förenkling ett utomordentligt tillskott till dramats sceniska effekt. Också här har regissören följt sin kärvt realistiska linje. Tebes borgare äro luggslitna och torftiga, deras uppträdande är fumligt och deras dansrörelser klumpiga, men i allt detta lever en intensitet och en dramatisk sanning som gör starkare intryck än all neoklassisk marmorskönhet. Också de övriga skådespelarna, särskilt den ruggige gamle Tiresias med sin hotfulla myndighet och den unge Haimon, gripande i sin ungdomliga förtvivlan, hade på samma sätt fångat och förverkligat regissörens intentioner. Slutintrycket blev därför också överväldigande. Det är en ära för en teater, en regissör och en skådespelarensensemble att ha kunnat skapa en föreställning av så rik och fulltonig konstnärlig helhet.

Varför skulle denna föreställning bli den enda? Vi äga numera en hel rad tolkningar av de antika dramatikerna, utmärkta av höga poetiska egenskaper. Inscenerade av Olof Molander eller, om av annan

regissör, efter i huvudsak liknande riktlinjer kanske även andra verk ur den antika repertoaren skulle kunna leva upp igen på den moderna scenen. Icke minst det glädjande faktum att Antigone blev en publik-succès bör mana till aktiv efterföljd.

Brottslighet och humanitet. Det bålverk mot brottsligheten, som tidigare funnits i en visserligen ej alltid efterlevd men dock allmänt erkänd moralisk standard för förhållandet människor emellan och därpå grundade levnadsregler med inflytande inom hem och familj, har raserats såsom föråldrat och otidsenligt. Hand i hand härmed ha en del andra omständigheter uppluckrat särskilt ungdomens motståndskraft. Till följd av en ökad efterfrågan på arbetskraft långt ner i årgångarna ha de yngsta generationerna nått ett tidigt ekonomiskt oberoende som de ingalunda varit mogna att riktigt utnyttja, allra minst i tider då ungdomens självkänsla understöddes på ett ofta groteskt sätt i press och radio. Bland andra orsaker till en snedvriden uppfattning av livet och bristande självtukt får väl även medtagas den laglöshet som utomlands under och efter krigsåren spritt sig över världen och som, känd hos oss genom olika underrättelsekällor, bidragit att även i ett land, som stått utanför krigshändelserna, underminera känslan för tillbörlig hänsyn till medmänniskorna. Kommer så härtill vissa pressorgans — kolorerade eller icke — och filmers sensationslystna framställningar interfolierade med »sexualliberala» och moraliskt frigjorda andars uttalanden i radio så är det ej svårt att förstå att även hos en ungdom som i grund och botten är sund en del särskilt mottagliga element åter och åter igen söka ett utlopp för instinkter, som de aldrig lärt sig att behärska.

Vad ha vi då att sätta emot en sådan utveckling? Att hoppas på en allmän sinnesändring i riktning mot en altruism som förmår människorna att leva efter det gamla ordet: »behandla din medmänniska på samma sätt som du vill och skäligen kan begära att själv bli behandlad», är alltför optimistiskt. Den skulle ju innebära en »moral rearmament» som alla framåtskridna människor — och de äro ju majoriteten i vårt avancerade land — måste betrakta såsom betänkligt reaktionär. Icke heller synas några tecken tyda på att sensationspressen skulle besinna det fria ordets ansvar.

Vi ha då, åtminstone tillsvidare, främst att lita till statens egen eftertryckliga reaktion mot de brottsliga elementen. En av statens främsta uppgifter är dock att upprätthålla rättsskyddet inom landet. Senare tids erfarenheter visa emellertid att det ej är så väl beställt i detta avseende som det borde vara. För all del, tjuvar och rånare härja ju inte alldeles efter behag, men de som känna sig i fara för eller ha utsatts för stölder, våld och rån av förrymda eller på försök släppta förbrytare — och notiser därom förekomma ju titt och tätt i tidningarna — undra nog om skyddet är så effektivt som man har rätt att begära. Detsamma gäller om dem som utsatts för ungdomsförbrytare, vilka tidigare begått brott och på nytt släppas lösa utan varningen av avtjänt straff och utan tillräcklig övervakning.

Vari brister det då, förutom i det erkänt otillräckliga polisskyddet? Brister det i lagstiftningen eller i lagtillämpningen? Troligen i båda-dera. I lagstiftningen därför att man synes ha gått för långt i sin motvilja mot förbrytares hållande i verkligt fängelse. Denna straffform är dock till sist den enda som medför den nödvändiga avskräckningen från brott. Och att en sådan avskräckning är nödvändig även i fråga om unga förbrytare, i varje händelse vid återfall i brott, torde erfarenheten av de villkorliga domarna ha visat. Men enligt straffverkställighetslagen av år 1945 är för fängelsefångar den öppna anstalten det reguljära och den slutna undantaget.

Därmed följer även en annan fara. Fängelsefånge skall tillbringa ej blott sin arbetstid utan även fritiden tillsammans med andra fångar. Den med gemensamheten förenade risken att rötäggen bland fångarna utöva ett fördärvligt inflytande på sina medfångar, såväl inom anstalten som efter frigivningen, kan icke undvikas då gallring, som utesluter rötäggen, på grund av mängden av gemensamhetsfångar måste bli bristfällig. Och det är i regel de sämsta elementen som dominera, där som eljest i liknande miljö.

En annan diskutabel sida av den nya straffverkställighetslagen är den allmänna mildhet i fångbehandlingen som där förutsättes. Självfallet — fastän tragiskt — är, att ju bättre brottslingen får det i fängelset dess mera förfelas straffets avskräckningssyfte. Huruvida avvägningen mellan tillgodoseendet av detta syfte och den tillhörliga omsorgen om fångarna blivit den rätta kommer framtiden att utvisa. Den våg av brottslighet som för närvarande går över landet ger i varje fall anledning till eftertanke.

Till minskandet av straffreaktionens effektivitet bidrar även den utvidgning av den villkorliga domens tillämplighet som införts utan att man sört för erforderlig effektivitet i övervakningen samt de nyinförda bestämmelserna om åtalseftergift.

Vad särskilt angår kritiken av den villkorliga domens utvidgade tillämplighet har mot denna kritik invänts att våra domstolar alltid ta hänsyn till laglydnadens krav när de döma villkorligt. De skulle alltså även där brottslingen i och för sig kan antas vara ett lämpligt objekt för villkorlig dom, avhålla sig därifrån med tanke på att ett alltför rikligt användande av villkorlig dom försvagar straffhotets generalpreventiva verkningar. Det påståendet är dock föga övertygande. Svensk domstolspraxis är i regel mycket mild mot brottslingar. Brottmålsutslagen visa att domstolarna gärna begagna sig av möjligheten att gå långt ned i strafflatituderna. Samma tendens gör sig gällande i fråga om de villkorliga domarna. Och där ej ens domstolarnas milda sinne medfört villkorlig dom, där överflödar nåden hos Kungl. Maj:t. Allt detta är mycket tilltalande både för brottslingen och domaren men knappast lämpligt med hänsyn till nödvändigheten av rättsskyddets upprätthållande. Skall den generalpreventiva synpunkten bli tillbörligen beaktad måste lagen sätta nya bestämda gränser för eftergivenheten eller också domstolarna självmant ändra sin praxis.

Strafflagberedningens nya förslag om frihet för domstolarna att

obegränsat nedsätta straffet under det lägsta för gärningen stadgade och att i en rad fall helt eftergiva straff, bl. a. där brottet står i samband med bristande insikt, erfarenhet eller omdöme, är ytterligare ett steg på vägen mot straffhotets uppluckring. Visserligen har här införts den förutsättningen att hinder ej möter av hänsyn till den allmänna laglydnaden. Men denna reservation torde av skäl som nyss anförts ej få stor betydelse. Yttermera skall enligt förslaget riksåklagaren kunna efterge, vid vilken ogärning som helst, allt åtal om han tycker att åtal inte är behövt för att avhålla gärningsmannen från ytterligare brott eller med hänsyn till den allmänna laglydnaden.

Det har sagts att här vore fråga endast om en speciell lagstiftning avseende rena undantagsfall. Erfarenheten visar dock att med sådana kautschukaktiga bestämmelser, som där föreslås, undantagen kunna bli synnerligen talrika. Även den villkorliga domen är en speciell undantagslagstiftning.

I den debatt om detta förslag som i samband med frågan om ungdomsbrottsligheten förts i Svenska Dagbladet har uttalats en viss förvåning över att Strafflagberedningen ansett sig kunna fortsätta på straffeftergifternas väg utan att verkställa en undersökning vilka verkningar den på senare år bedrivna kriminalpolitiken och särskilt den villkorliga domen haft i praktiken. Strafflagberedningen har dock icke kunnat bortse från att den föreslagna nya lagstiftningen kan förvärpa en situation som till och med beredningen bör anse betänkelig. Att Strafflagberedningen skulle ha företagit en sådan undersökning framgår i varje fall icke av dess betänkande i frågan. Har så skett borde den ha redovisats, så att även utomstående kunnat tillgodogöra sig materialet.

En sådan undersökning hade varit så mycket mera påkallad som Strafflagberedningen själv ser detta »speciella» lagstiftningsförslag ur en synnerligen betydelsefull synvinkel. Beredningen säger i sin motivering till förslaget att frågorna om åtal eftergift och domstols rätt att nedsätta eller eftergiva påföljd för brott »kräver ett ställningstagande till vissa grundläggande principer för det kriminalrättsliga reaktionssystemet — de individuella och allmänpreventiva synpunkternas dominerande betydelse vid bestämmande av samhällsreaktion mot brottet». Beredningen har därför funnit det ändamålsenligt att, innan beredningen avlämnar mera omfattande, på samma principer grundade förslag till andra strafflagsreformer, utarbeta den nu föreliggande promemorian med lagförslag. Med andra ord: har Kungl. Maj:t och riksdagen godtagit den nu föreslagna speciella reformen, ha de lämnat ett förhandsgodkännande av att samma principer som ligga till grund för denna reform skola användas vid beredningens bebådade mera omfattande förslag till andra strafflagsreformer. Och de institutioner, föreningar och tjänstemän, till vilka utlåtandet remitterats och som kanske inte tänkt på eller ansett sig ha tid eller förmåga att inlåta sig på en diskussion av kriminalpolitikens grundvalar utan inskränkt sig till några anmärkningar av praktisk innebörd anses väl också ha intagit en godkännande ståndpunkt till hela kriminalpolitikens blivande utveckling i vårt land.

Det är under sådana förhållanden dubbelt lofvärt att dagspressen tagit upp till diskussion Strafflagberedningens förslag — man vore frestad att kalla det beredningens hugskott, med tanke på magerheten i dess motivering och frånvaron av en grundlig utredning, om icke Strafflagberedningens eget uttalande visade att avsikten är att förslaget godkännande skall få en avgörande betydelse för ytterligare omfattande reformer. Betänkligt vore om starka riksdagskrafter nu komme att skjutsa igenom förslaget i riksdagen och därmed icke blott ytterligare försvagade ett för många brottslingar redan nu alltför svagt straffhot utan även gäve reformivrarna ett förhandsgodkännande av ytterligare vittutseende och till sina verkningar överskådliga steg i samma riktning.

Det av Strafflagberedningen önskade ställningstagandet till de grundläggande principerna för det kriminalrättsliga reaktionssystemet bör icke ske på det lätthanterliga sätt som Strafflagberedningen föreslår utan med stöd av en objektiv, grundlig och på hittills vunna erfarenheter fotad prövning av hela det under senare år tillämpade systemets hållbarhet och konsekvenser.

Studentsociala utredningen. Studentsociala utredningens i höstas avgivna betänkande innehåller ett flertal förslag, om vilka principiell enighet bör kunna uppnås, och vilka snart borde kunna genomföras. De sakkunniga föreslå sålunda som indirekt stöd statlig subvention till uppförande av studentbostäder och studentmatsalar samt avskaffande av de nuvarande terminsavgifterna. Vidare föreslås obligatorisk tuberkuloskontroll med studentläkare samt studentsociala byråer i de fyra universitetsstäderna. Beträffande förslaget om fria resor i början och slutet av varje termin mellan hemort och studieort — som tidigare för riksdagsmän — komma måhända vissa betänkligheter att framföras med hänsyn till att friresesystemet därefter kan krävas för elever i de tekniska, merkantila och hantverksskolorna samt i lantmanna- och folkhögskolorna m. m.

Utredningens centrala förslag innebär synnerligen omfattande stödåtgärder, enligt vilka alla mindre bemedlade studenter med minst Ba i genomsnittligt studentbetyg — motsvarande omkring 25 procent av landets alla högskole- och universitetsstudenter — under första hälften av sin studietid skulle bli statsstipendiater. Såväl dessa som den övervägande delen av de övriga skulle därjämte ha möjlighet att erhålla under studietiden ränte- och amorteringsfria studielån. De sakkunnigas motivering för att stipendierna skola utgå under den första, och icke under den senare hälften av studietiden, är lika knapphändig som svag. Sistnämnda system skulle enligt utredningen »innebära ett markant avbrott i kontinuiteten för de studenter, vilka redan som gymnasister åtnjutit skolstipendium», och dessa uppgå redan till 14 procent. Dessutom framhålles, att en viss ovilja förefinnes mot skuldsättning hos de studenter, som komma från de ekonomiskt sämst ställda socialgrupperna. En konsekvens av det föreslagna systemet blir sålunda, som de sakkunniga själva framhålla, »att staten ikläder

sig det ekonomiska ansvaret för studiekostnaderna beträffande de mest kostnadskrävande delarna».

Följden av det föreslagna systemet måste bli, att staten kommer att vidkännas stora årliga utgifter för alla de svaga genomsnittstypernas studiearbete, vilket i många fall kommer att avbrytas. För t. ex. juridiska fakulteten kan redan nu förutsägas — med hänsyn till att stipendievillkoret sänkts till ett genomsnittligt studentbetyg Ba — att omkring hälften av de stipendierade kommer att avbryta sina studier, varigenom stipendierna icke bli till någon nytta, ja bli direkt skadliga. Redan denna invändning borde vara avgörande. Vidare kan den föreslagna Ba-gränsen förutsättas komma att direkt sänka studentkvaliteten vid universiteten. Dels kommer det att bli en tendens, att studentbetygen så regleras, att Ba-betyget blir det normala — gymnasielärarna vilja helt naturligt i tveksamma fall inte taga på sitt ansvar att på förhand utesluta en elev från att stipendieras. Dels kommer den stora gruppen obeslutsamma medelmåttor att frestas att tillbringa de första åren efter studentexamen såsom statsstipendiater på ett universitetspensionat i trivsam studiemiljö med fri kost och logi samt fickpengar — jämte fria resor och böcker. Man frågar sig, varför de sakkunniga inte skärpt fordringarna till AB som genomsnittligt studentbetyg, varigenom en viss kvalitet även med det föreslagna systemet hade kunnat garanteras.

Ett rakt motsatt system än det föreslagna skulle ha inneburit den rationella lösningen. Därest i stället studielånen skulle utlämnas under den första hälften av studierna och stipendierna förbehållas den senare hälften, bortfalla alla de ovannämnda vägande invändningarna. Därigenom skulle, som sig bör, i första rummet den enskilde själv och icke staten bära ansvaret för studierna. De som enligt universitetslärarnas vitsord äro lämpade för fortsatta studier skulle under studiernas senare del erhålla sina naturstipendier. Därigenom borde både risken för kvalitetsförsämring och statens utgifter väsentligt minskas. Studiehjälpen till de utexaminerade studenterna skulle bli exakt densamma men statens utgifter väsentligt mindre.

Slutligen föreslås inrättandet av s. k. kurslitteratursamlingar vid de två universiteten samt vid Stockholms och Göteborgs högskolor, varigenom erforderliga kursböcker gratis skulle ställas till de studerandes förfogande.

Förslaget att socialisera kurslitteraturen kommer dock att effektivt motverka önskemålet, att varje student efter avlagd examen till sitt blivande verksamhetsområde medför åtminstone sin kurslitteratur. I stället för att skapa kurslitteratursamlingar vid de olika lärosätena, bör målet snarare vara att tillförsäkra varje student erforderlig kurslitteratur. Det motsatta syftet kan lätt genomföras, om till kost- och rumsstipendierna knytes, likaledes in natura, ett kurslitteraturstipendium. Detta kunde i så fall, i motsats till de andra stipendierna, få utgå under första hälften av studierna. Ett sådant system skulle både skapa vana hos den enskilde studenten att förvärva ett eget handbibliotek och verksamt stimulera de akademiska lärarna att författa lämpliga handböcker.

Det är att hoppas, att universitets- och högskolemyndigheternas remissyttranden komma att medföra den nödiga avslipningen av det framlagda betänkandet, så att den proposition, som senare kan förväntas, måtte bliva, inte en frestelse för medelmåttorna utan en verklig hjälp för de mindre bemedlade studiebegävningarna.

Inför avgörandet i Kina. Det kinesiska inbördeskriget närmar sig ett snabbt avgörande, och det avgörandet kommer av allt att döma att betyda ett slut på den regime som nu i mer än tjugo år personifierats av Chiang Kai-shek. Hans belackare kalla denna period för »den andra Soong-dynastien» (den »första» Soong dynastien regerade Kina mellan 960 till 1127 e. Kr.), hänsyftande på den familj som kanske mer än han själv under alla dessa år innehaft den verkliga makten i landet. Som alla historiska dynastier i Kina har den haft sin glansperiod och sin tid av förfall. Kinesiska historieskrivare och filosofer påpeka med måhända berättigad stolthet att en dynastis undergång alltid haft sin grund i de sista härskarnes degeneration och följande oförmåga att fylla det ansvar som »himmelen» givit dem som folkets härskare. Och när de kommit så långt, har dynastien alltid fallit, antingen genom yttre aggression eller inre revolt, och i båda fallen har detta varit fullt moraliskt berättigat. Det har varit »himmelens» vilja att dynastien skulle falla, därför att den brustit i det ansvar inför folket som givits den.

Den siste härskaren av en dynasti har emellertid alltid försökt att på något sätt rentvå sig inför eftervärldens dom. Han må ha insett sitt misslyckande, men han får icke på några villkor »tappa ansiktet», han måste genom sin sista handling framhålla att han frivilligt dragit sig tillbaka. Det kan han göra med ett inför eftervärlden bibehållet »ansikte», men han kan icke *tingas* att avgå.

Det är av intresse att erinra sig hur de sista dynastierna kommit över denna svårighet. Den siste Ming-kejsaren hängde sig 1644 i ett träd strax utanför palatset i Peking vilket än i dag utpekas för turister. Den siste Manchukejsaren, Pu Yih, känd som kejsare av Kina under namnet Hsuan Tung, och tjugo år senare som kejsare av »Manchukuo» under namnet Kang Teh, abdikerade 1911 som en femårig pojke, men i hans namn utgavs ett edikt där han »uppdrog åt Yuan Shih-kai att tills vidare regera landet». Den gången kunde han alltså rädda sitt ansikte, men sådant fick han inte tid till som kejsare av Manchukuo 1945, då han helt enkelt togs till fånge av ryssarne och lever måhända än i fångenskap. Yuan Shih-kai, som grundade en kortlivad dynasti 1915, insåg efter ett par månaders regering att han icke godtogs av folket och abdikerade, men det ansåg han icke var nog för att rädda sitt ansikte, utan kompletterade det med att göra självmord.

Ovanstående historiska detaljer ha rekapitulerats egentligen därför att förhållandena i Kina just nu på ett slående sätt påminna om dem som rådde vid de nämnda dynastiernas fall. Ming-dynastien, under vilken Kinas speciella kultur, poesi och filosofi för att inte tala om

porlinstillverkning, nått en förut oanad höjd, mäktade icke försvara landet emot barbarerna från norr, och det var därför himmelens vilja att den skulle bort. Likaså manchuerna: under deras två eller tre första stora kejsare nådde landet en mycket stark politisk enhet och styrka, men de senare förmådde icke att förhindra de hatade utlänningarna från att så småningom taga kontroll över hela landets ekonomiska liv. Chiang Kai-shek och hans regime ha också flera storverk till sin kredit: de ha enat landet, befriat det från utländskt ekonomiskt förmynderskap, och till hela världens förvåning och beundran till sist segerrikt motstått den japanska aggressionen. Men efter krigets slut har han sorgligt misslyckats: tre års blodigt inbördeskrig har utarmat folket, hans svurna fiender ha erövrat mer än halva landet och hota nu själva Yangtse-dalen och huvudstaden Nanking. Anledningarna till detta katastrofala misslyckande äro mångahanda, men rent militärt sett bär dock Chiang Kai-shek personligen i sin egenskap av arméens generallissimus det direkta ansvaret. De många allvarliga nederlagen, speciellt under senare delen av förra året i Manchuriet och Shantung, orsakades icke av truppernas numerära underlägsenhet eller betydligt sämre beväpning och utbildning jämförd med fiendens, utan helt enkelt av att de, från generalerna till gemene man, insett att Chiang Kai-shek och hans närmaste icke fyllt sitt ansvar som landets härskare, och att det därför var himmelens vilja att de skulle bort. Och varför skulle man då slåss och våga sitt liv för dem?

Vad som just nu (15 januari 1949) pågår i Kina är endast ett försök från regeringens sida att komma ur klämman med någotsånär bibehållet »ansikte». Det kanske kan lyckas för en del av dess medlemmar, men presidenten själv och hans närmaste släktingar måste nog bita i det sura äpplet, eller som det på pittoreskt kinesiskt språk heter »ch'ih tsu», ordagrant översatt »äta ättika».

Och vad som kommer efter dem är fortfarande ett stort frågetecken, som det antagligen kommer att ta lång tid, innan det kan besvaras.

Den engelska kor- Det mest anmärkningsvärda i den korruptions-
ruptionsskandalen. skandal, som under sex veckor före jul hållit den engelska allmänhetens intresse på helspänn är måhända att det överhuvud taget kom till offentlig utredning. När allt kom omkring tycks inte så mycket ha kunnat läggas de inblandade regeringsmedlemmarna till last. De ha erkänt sig ha mottagit presenter av olika slag. Men mot deras bestämda förnekanden har det inte kunnat ledas i bevis, att de i sin ämbetsutövning kommit med några »gengåvor», även om en och annan episod förefaller en smula tvivelaktig. Ganska besynnerliga exempel på bristande omdöme har visserligen kunnat uppvisas, men därvid stannar det i stort sett. Och väl att märka, detta är efter en utredning, som i grundlighet söker sitt motstycke. Från början var det graverande materialet som helhet taget betydligt mindre omfattande. Handen på hjärtat, hur många länder skulle under sådana omständigheter ha satt igång denna väldiga apparat?

Det är alltså, kan man säga, en typiskt engelsk situation (tyvärr typisk också såtillvida, att den svarta börs-mentalitet som oförnekligt har kommit till synes inte längre är något främmande ens för det engelska samhället). Typisk är också den form man givit åt räfsten. Det kan inte framhållas för ofta, att vad vi bevittnat icke är ett ordinarie rättegångsförfarande, utan en genom parlamentsbeslut i juridiska former företagen utredning av vad som hänt i saken. Detta har medfört speciella komplikationer (som började med de engagerade juristernas huvudbry, innan de bestämde sig för att *icke* uppträda i peruk och kappa), varav den viktigaste kanske är denna: kan de »anklagade» efteråt ställas till rätta inför ordinarie domstol, utan att berövas privilegiet av en rättegång utan förutfattad mening? För de inblandade ministrarna kan det kanske sägas, att ett eventuellt fällande omdöme från tribunalens sida är straff nog för en man i förtroendeställning. Men det ligger en smula annorlunda till i de fall där tribunalen mer eller mindre i förbigående kommit direkt kriminella handlingar, som t. ex. skattefusk, på spåren. När detta skrives har tribunalen ännu inte offentliggjort sitt betänkande, och det skulle ur engelsk synpunkt vara en juridisk obetänksamhet att närmare spekulera härom. Men kanske kan en och annan av de inblandade affärsmännen trösta sig för den oförmånliga publicitet han ådragit sig genom tanken på att han åtminstone gjort sig straffri ur kriminell synpunkt.

Ett annat dilemma var det som uppstod för den politiske och juridiske funktionär man i brist på ens tillnärmelsevis adekvat översättning måste nöja sig med att kalla Attorney-General. Han är nämligen inte endast ett slags riksåklagare med klart definierade ämbetsmannåligganden, utan också politiskt utnämnd medlem av Hans Majestäts regering. Det var säkerligen inte lätt för Sir Hartley Shawcross att i enlighet med sina juridiska åligganden uppträda som ett slags offentlig åklagare mot sina politiska kolleger, men han är å andra sidan säkerligen inte okänslig för värdet av den prestigevinst tribunalen givit honom tillfälle att inhösta. Och om han också i sitt avslutningsanförande lade stark tonvikt på de förmildrande omständigheterna i fråga om sina anklagade kolleger, så hade han med sitt fruktansvärda korsförhör av dem tidigare sannerligen givit intryck av att inte lägga fingrarna emellan.

Ur juridisk synpunkt kan det kanske sålunda redan nu sägas, att de inblandade ministrarna och deras partivän George Gibson i Bank of England bestått provet bättre än vad som först syntes möjligt. Men det ligger i sakens natur att detta först och främst är en politisk affär. Tribunalens juridiska sakkunskap har endast att ta ställning till frågan, om några konkreta fall av korruption kunnat läggas de inblandade statsfunktionärerna till last. Men för den domstol som allmänna opinionen utgör har det avgörande säkerligen varit avslöjandena om i vilka kretsar dessa folkets förtroendemän funnit för gott att umgås. Det är alldeles påtagligt, att den hederlige engelske arbetaren känner sig direkt chockerad över dessa detaljer om hur socialistiska pampar i sällskap med »kapitalister» av ofta högst tvivelaktigt

slag låtit pengarna rulla på guldkrogar, kapplöpningsbanor och badortshotell. Åtskilligt har förnekats men lämnar ändå en obehaglig bismak efter sig, och tillräckligt mycket kvarstår för att helhetsbilden skall bevara sin pinsamma effekt. »MacDonald umgicks ändå med hertiginnor, men de här figurerna är ju skumma i alla avseenden», är en betecknande replik som har avlyssnats i diskussionerna på arbetarnas ölstugor. Den som vet hur starkt minnet av MacDonalds »svek» lever kvar i den engelska arbetarklassen har svårt att inte rycka till vid en sådan jämförelse.

Av allt att döma har regeringen också tagit ytterst illa vid sig av hela affären. Det har viskats åtskilligt på sista tiden om att den funderade på att anställa nyval redan någon gång i början av det nya året — minst tolv månader i för tid, alltså — medan konjunkturen ännu var gynnsam. Har mycket sanning som låg i ryktena må lämnas därhän; de ha i varje fall sjunkit undan spårlöst. Effekten av den här mutskandalen kommer att försvinna i sinom tid, sade härförleden en måttfull och balanserad politiker, men det kommer att ta ett års tid. Kanske är det betecknande, att Labour i början av december helt oväntat förlorade ett kommunalt fyllnadsval någonstans i Midlands industridistrikt.

Regeringens beslutsamma och öppna uppträdande har otvivelaktigt gjort åtskilligt för att förhindra att ryktessmidandet tog sig överdrivna proportioner. Men det kanske mest nedslående i hela saken är, att ryktena fortsätta. I City och Westend skvallras det om att den stora utredningen alla sina mödor till trots inte nådde botten. Och redan har pressen givit omlopp åt andra rykten, enligt vilka »en ny och ännu större» korrupsionsaffär snart är mogen att tas upp i offentligheten. Man får hoppas att de ansvariga kan ställa också de ryktena på sin rätta plats, vilken den än kan visa sig vara.

Finans- Årets finansplan är dels en redogörelse för den allmänna planen. ekonomiska utvecklingen 1948, dels en prognos över framtidsutsikterna och dels en framställning av budgetens roll i dessa sammanhang. Av särskilt intresse har varit att se, hur regeringen i praktiken skulle söka förverkliga sitt program från i höstas, de s. k. åtta punkterna. Det erkännandet måste lämnas, att finansministern allvarligt velat bemöda sig om att hålla igen på statsutgifterna. En sak är emellertid, att resultatet knappast motsvarat den deklarerade goda viljan. Krav på nya statsutgifter ha visserligen tämligen genomgående avvisats, och vissa besparingar beräknas kunna göras å jordbruks-subventionerna till följd av förra årets goda skörd och ett även för nästa år väntat bättre livsmedelsläge. Men de automatiska utgiftstegringarna, som fordra faktiska utbetalningar, fortsätta att stiga med betydande belopp. Statens totala verkliga utgifter, som under förra budgetåret uppgick till 4,665 milj. kronor och innevarande budgetår beräknas öka med cirka 350 milj. kronor, uppskattas till 5,091 milj. kronor i det nya förslaget utan hänsyn till tilläggsstaterna. Dessa kunna komma att resultera i utgifter på ytterligare något

hundratals milj. kronor, varför ökningen för nästa budgetår kan väntas bli ett par hundra milj. kronor.

Inom den vidgade utgiftsramen föreligga många möjligheter för regeringen att flytta om icke anslagen men väl de faktiska utgifterna. Det är emellertid ingalunda likgiltigt, var det sparas på dessa. Det måste konstateras, att behandlingen av försvaret i praktiken leder till nedrustning, utan att allmänheten erhåller kännedom om detta förhållande. Om regeringen anser detta försvarligt i nuvarande läge, borde skälen härför sägas ut.

Genom det i alltmer vidgad omfattning tillämpade systemet med icke tidsbegränsade reservationer har den statliga svenska finansförvaltningen kommit att arbeta med ett system av anslagsbudgeter och vad man skulle kunna kalla verkliga utgiftsbudgeter. Detta måste betecknas som ytterst otillfredsställande. Riksdagens finansmakt reduceras högst väsentligt, och allmänheten har ingen klar bild av vad som händer. Det enda vissa är, att allt vad staten kan få in av skatter förbrukas på det ena eller det andra sättet. Ju större skatteintäkterna bli, ju större bli också utgifterna genom förbrukning av reservationer. Som dessa uppgå till cirka 4,000 milj. kronor och finansministern i planen räknar med att skatteinkomsterna för 1948/49 skola räcka till för att taga i anspråk 450 milj. kronor, finnas små utsikter till sänkta statsutgifter för överskådlig framtid. Riksdagen borde ägna frågan om reservationerna större uppmärksamhet.

Det uppseendeväckande nya i finansplanen är, att det s.k. inflationsgapet enligt beräkningarna försvunnit under 1948. Hr Wigforss förklarar följaktligen den inre balansen i ekonomin återställd. Detta glädjande faktum grunlas emellertid av det sätt, varpå denna uppnåtts, i det att penningvärdet försämrats med ytterligare cirka sju procent under året. Prisstegringen blev i själva verket t. o. m. större än finansministern kalkylerade med i förra årets finansplan. För innevarande år räknar nationalbudgetdelegationen icke med någon ytterligare peningvärdeminskning. En viss försämring av försörjningen är emellertid ofrånkomlig, om importen skall skäras ned med 600 milj. kronor och tillskottet av nya bostäder minskas med 10,000 lägenheter. Den yttre balansen åter d. v. s. i förhållande till utlandet vilar helt på brist på främmande betalningsmedel och en rigorös importreglering. Om framtiden kan därför sammanfattande sägas, att den kännetecknas av konstlad balans, höga skatter och sämre försörjning.

I konjunkturinstitutets som bilaga till statsverkspropositionen följande rapport finnes ett uttalande, som är ägnat att väcka stor tillfredsställelse, om det ligger allvar därbakom. Det framhålles, att uppgiften för vår politik måste vara att åstadkomma förutsättningar för avveckling av priskontroll och regleringar, som för närvarande måste användas på ett för medborgarna kännbart och besvärande sätt t. ex. import- och byggnadsregleringarna. I professor Svennilsons artikel i detta nummer understrykes också önskvärdheten för att inte säga nödvändigheten att komma fram till en ekonomisk politik, som kan vinna allmän anslutning. För det helas bästa är detta ytterst ange-

Dagens frågor

läget. Tidpunkt och sätt för målets uppnående kunna alltid diskuteras, men avsikterna måste vara ärligt menade. Det är svårt att komma ifrån att dessa syften redan tidigare proklamerats såsom officiell uppfattning både vid kontrollernas tillkomst och senare efter krigets slut. Om det är möjligt att nå allmän enighet under hr Wigforss ledning är efter vad som hänt ovisst. Motsättningarna om den ekonomiska politiken tyckas gå mer på djupet än hittills varit vanligt i vårt land.
